

Klub Przyrodników

ul. 1 Maja 22, 66-200-Świebodzin
Konto: BZ WBK SA o/Świebodzin nr 28 1090 1593 0000 0001 0243 0645
tel./fax 068 3828236, e-mail: kp@kp.org.pl, <http://www.kp.org.pl>

Świebodzin, 7 września 2017 r.

**Regionalny Zarząd
Gospodarki Wodnej
w Poznaniu**
konsultacje@poznan.rzgw.gov.pl

W związku z konsultacjami projektu planu przeciwdziałania skutkom suszy w regionie wodnym Warty, przedkładam następujące wnioski:

1. W planie należy silniej zaakcentować potrzebę uodpornienia ekosystemów cieków na suszę, poprzez ich renaturyzację (zwiększenie zróżnicowania morfologicznego koryt cieków) i modyfikację sposobów utrzymywania cieków. Zagadnienie to wymaga także dodatkowej analizy pod kątem ewentualnej sprzeczności z ustanowionym wcześniej planem utrzymania wód.

Na suszę narażone są także ekosystemy wodne, w tym rzeki. Odporność ekosystemu rzeczno-egzonalnego, w tym jego komponentów biologicznych, na suszę, zależy od obecności w korycie rzeki struktur morfologicznych, które nawet w warunkach niżówki mogą stanowić dla organizmów wodnych miejsce schronienia. W szczególności, nieodporne na suszę są koryta rzeczne o regularnym kształcie i o stałej głębokości; bardziej odporne są koryta naturalne z mozaiką głęboczków i wypłyceń, bystrzy i plos; odsypów i wyrw w dnie.

Niestety, znaczna część cieków w regionie wodnym Warty, zwłaszcza na terenach rolniczych, cechuje się silnym stopniem przekształcenia hydromorfologicznego (co słusznie wyrażono na mapce w treści planu, ryc. 15), najczęściej ich koryta są uproszczone do trapezowego przekroju. Sprawia to, że ekosystemy tych cieków są mało odporne na susze i niżówki. Dodatkowo, wiele cieków jest utrzymywanych w tym uproszczonym i mało odpornym na susze kształcie przez regularne działania utrzymaniowe, w tym działania przewidziane w planie utrzymania wód regionu wodnego. Zwiększenie odporności ekosystemów cieków na suszę wymaga masowej w skali regionu wodnego renaturyzacji koryt cieków. W niektórych przypadkach może ona być zrealizowana przez inwestycje renaturyzacyjne, ale może być też zrealizowana za pomocą naturalnych procesów dynamiki rzek, różnicujących ich koryta – co wymaga większej tolerancji dla tych procesów, w tym modyfikacji sposobów planowania i wykonywania prac utrzymaniowych¹.

¹ por.: Prus P., Poppek Z., Pawlaczyk P. 2017. Dobre praktyki utrzymania rzek.
https://iucn.org.pl/images/dobre_praktyki_utrzymania_rzek.pdf

Działanie takie zostało już słusznie zidentyfikowane w planie, naszym zdaniem należałoby jednak nadać mu rangę działania priorytetowego.

2. Działanie „Utrzymanie i odtwarzanie naturalnych możliwości retencyjnych ekosystemów wodnych i ekosystemów zależnych od wód” powinno we wszystkich gminach otrzymać charakter priorytetowy, a jego opis powinien zostać poszerzony.

Retencja wody w ekosystemach mokradłowych jest najskuteczniejszym sposobem retencji na wypadek suszy (woda w mokradłach, zwłaszcza w torfowiskach, jest w warunkach suszy skuteczniej chroniona na wypadek parowania, a zdolność retencyjna wody torfowiska kształtuje się na poziomie 90-95% zbiornika wodnego o analogicznym kształcie). Miejscami takiej retencji są lub mogą być nie tylko „chronione ekosystemy wodno-błotne”, ale także wszelkie złoża torfu – zajmujące w regionie wodnym Warty stosunkowo dużą powierzchnię; w tym także rozległe torfowiska niskie w dolinach i pradolinach rzecznych, użytkowane jako łąki i pastwiska.

Utrzymanie i odtwarzanie tych możliwości retencyjnych wymaga oczywiście działań hamujących odpływ wody z mokradeł (w tym likwidacji lub przebudowy wielu systemów melioracji odwadniających), ale – w przypadku mokradeł użytkowanych jako łąki i pastwiska – wymaga przede wszystkim modyfikacji technologii gospodarczych, tak by były one dostosowane także do wysokiego uwilgotnienia tych użytków zielonych na glebach torfowych, tj. by takie uwilgotnienie mogło być masowo akceptowane przez rolników. Może wymagać to także adresowanych do rolników instrumentów finansowych wspierających „rolnictwo bagienne”.

Bez powszechnego przestawienia sposobów gospodarki rolnej na torfowych użytkach zielonych na „paludikulturę”, pożądaną i kluczową dla ograniczania skutków suszy efekt naturalnej retencji nie będzie mógł być osiągnięty, ponieważ działania ograniczające odpływ z użytkowanych rolniczo torfowisk zderzą się z krótkowzrocznymi interesami gospodarczymi gospodarujących na nich rolników, chcących obniżania poziomu wody.

3. Odtwarzanie naturalnych możliwości retencyjnych zlewni (zadrzewianie) w rolniczych krajobrazach Wielkopolski powinno przybrać charakter tworzenia zadrzewionych i zakrzewionych pasów ochronnych – zadrzewień i zarośli w krajobrazie rolniczym, na wzór XIX-wiecznych pasów gen. Dezyderego Chłapowskiego w okolicach Turwi (szeroko wskazywanych jako optymalny, także z punktu widzenia retencji, sposób kształtowania krajobrazu rolniczego; ale mimo to w niestety niewielkim tylko stopniu naśladowanych w innych miejscach). Działanie to w krajobrazach rolniczych Wielkopolski powinno otrzymać rangę priorytetowego. Nie jest natomiast priorytetem zalesianie w krajobrazach, w których już obecnie rola lasu jest duża.

Promowanie budowy sieci zadrzewień i zarośli w krajobrazie rolniczym (co powinno być priorytetem) wymaga głębszej analizy i zaproponowania skutecznych mechanizmów. Struktura zadrzewień i zarośli musi być zoptymalizowana pod kątem retencji (pasy osłonowe dla cieków, mozaika wypełniająca krajobraz rolniczy), co wymaga także pozyskania gruntów pod zadrzewianie i zakrzewianie (struktura zdeterminowana aktualną dostępnością gruntów nie będzie optymalna). Samo przypisanie gminom w planie takiego promowania nie będzie skuteczne, gdyż jak dotąd istnieją bariery w realizacji takiego działania – brak bezpośredniego interesu rolników w przeznaczaniu części swoich gruntów pod takie zadrzewienia. Bariery te skutecznie blokują obecnie optymalną realizację działania.

4. Wśród działań planu negatywnie oceniamy rozbudowę systemów nawadniających. Uważamy, że dla ograniczania skutków suszy konieczne jest raczej zmodyfikowanie

struktury upraw w kierunku upraw mniej wodochłonnych i mniej wrażliwych na suszę, niż poszerzanie możliwości nawadniania upraw. Potrzeby nawadniania występują zwykle wtedy, gdy susza już występuje, a tym samym dostępność wody jest i tak napięta. W warunkach suszy konieczne jest pozostawienie dostępnych zasobów wodnych na potrzeby ujmowania wody dla ludności oraz na potrzeby podtrzymania funkcjonowania ekosystemów wodnych i od wody zależnych – możliwości wykorzystywania deficytowej wody na potrzeby nawadniania upraw powinny być więc ograniczone, a nie poszerzane.

5. Najwięcej wątpliwości budzi budowa sztucznych zbiorników retencyjnych oraz podpiętrzanie jezior. Choć działania takie mogą przynieść efekt retencyjny, to zwykle silnie negatywnie oddziałują na środowisko w miejscu swojej realizacji. Uwarunkowania terenowe sprawiają, że zniszczeniu często podlegają istniejące w dolinie rzeki lub na brzegach jezior ekosystemy mokradłowe i ich możliwości retencyjne (a także inne dostarczane przez nie usługi ekosystemowe) – w wyniku czego korzyść retencyjna z takich inwestycji jest znacznie mniejsza, niż korzyść pobieżnie wyliczana z samej tylko pojemności zbiorników.

Ponadto, planowanie budowy sztucznego zbiornika retencyjnego bądź popiętrzania jeziora, wymaga każdorazowo udowodnienia, że nie istnieją korzystniejsze środowiskowo alternatywy osiągnięcia pożądanego efektu retencyjnego (np. przez renaturyzację mokradel w dolinie).

W projekcie planu budowę zbiorników retencyjnych i podpiętrzanie jezior wskazano do realizacji w wielu gminach, kierując się propozycjami zbiorników zawartymi w rozmaitych dotychczasowych planach – np. w wojewódzkich „programach małej retencji”, czy w zamierzeniach gmin. Plany te tworzone były jednak w innych uwarunkowaniach, w wielu przypadkach bez głębszej świadomości uwarunkowań środowiskowych oraz bez prawidłowego bilansowania korzyści retencyjnych zbiornika z utraconą retencją mokradel. Wskazywana sieć zbiorników retencyjnych powinna więc być obecnie głęboko zweryfikowana pod tym kątem.

Wnosimy o przeprowadzenie takiej weryfikacji, przez wskazywaniem jakichkolwiek lokalizacji zbiorników i podpiętrzeń.

z poważaniem